

vezetek számára is. Néhány jelentős üzem (Kőbányai Szerszámgépgyár, Magyar Optikai Művek, Danuvia) történetének feltárása után egyelőre még csak feltételezésre vállalkozhatunk: a kiépülő, illetve fejlődő ágazatokban a tőkések merészebben és gyakrabban alkalmazták a „modern” bérezési és szociálpolitikai módszereket, hogy kifogják a szövet a munkásmozgalom vitorláiból.

A népi demokratikus időszak kutatói számára az üzemtörténeti természetben első sorban az újjáépítés hősi hónapjainak lendületes és adatgazdag leírása a jelentős érték. Szinte kivétel nélkül valamennyi munka foglalkozik az élet és a termelés megindítása érdekében kifejtett erőfeszítésekkel, bizonyítja és méltatja a munkások áldozatkészségének, a szovjet katonai parancsnokok irányító, szervező tevékenységének és a szovjet hadseregeknek, mint elsőszámú megrendelőnek, nyersanyag- és élelmiszer-ellátó bázisnak a szerepét a gyárak helyreállításában.

A magyar társadalom fejlődésének új irányt adó 1945—1948 közötti időszak történetét is élénk szemekkel gazdagítja a munkások hatalmi túlsúlya kialakulásának üzemi keretben való elemzése.

Az üzemtörténeti munkának a szocialista építés korát tárgyaló fejezetei a munkásság sorsát és tevékenységét kísérik figyelemmel. Ábrázolják a munkához való új viszony kialakulásának ellentmondásos folyamatát, és hangsúlyozzák a munkaverseny-mozgalom kibontakozásának jelentőségét.

Különösen nagy figyelmet fordítanak a művek a gyárak új szociális, egészségügyi és kulturális létesítményeinek, szolgáltatásainak tárgyalására. A szocialista Magyarország szociálpolitikájának és kultúrforradalmának történetéhez gazdag anyagot szolgáltat az üzemtörténeti irodalom még akkor is, ha nem minden szerző fogja vállatára adatait.

Az irodalomnak a munkásmozgalom-kutatás szempontjából legkevésbé hasznosítható része általában mégis a szocialista építés időszakát felidéző fejezetek. Alig néhány munkában (a Magyar Pamutipar, a Goldberger Textilnyomógyár, a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár, a Danuvia és a pécsi gyárak története) folytatódik a szakszerű történeti elemzés. Helyére a politikai zsurnalisztikából kölcsönzött szövegek és a kiragadott, esetleges, éppen ezért csekély bizonyító erejű adatok lépnek. Nem kevesen feleslegesnek, károsnak, „ünneprontónak” tekintik az 1950 és 1956 közötti időszak ábrázolását, nemkülönben idegenkednek a problémák elemzésétől a konzolidáció és a további öt éves tervek időszakában.

Komoly fogyatékoság, hogy szinte alig elemzik az üzemek és a vállalatok belső életét, a szocialista demokrácia megvalósulásával összefüggő problémákat. Kevésé kap helyet az üzemek környezetformáló szerepének értékelése. Ezen kérdések megoldása interdiszciplináris kutató- és feldolgozó munkát kíván, amelyben gyümölcsöző lehet szociológusok, geográfusok, közgazdászok — esetenként az etnográfusok — együttműködése. Úgy véljük: az üzemi krónikák is akkor töltik be rendeltetésüket — a tegnap és a ma folytonosságának megőrkítését —, ha igazmondóan és sokoldalúan rögzítik az eseményeket és az adatokat. Hiszen szocializmust építő világunkban az eredmények és a gondok elválaszthatatlanok egymástól.

Dr. Szerényi Imre:

A pártarchívumok szerepe a honismeret művelésében

A honismereti munka egyik legfontosabb területe a munkásmozgalom történetének feltárása, a történeti kutatások eredményeinek széles körű terjesztése. E fontos munka egyik bázisává, egyben szervezőjévé válik napjainkban a helyi pártarchívum. A helyi (fővárosi és megyei) pártarchívumok 1962—1963-ban jöttek létre az MSZMP budapesti és megyei pártbizottságainak keretében. Elsődleges feladatuk a munkáspártok 1945 utáni iratainak összegyűjtése, szakszerű rendezése volt. Már a létrehozó határozat célul tűzte ki, hogy a helyi pártarchívumok e feladat elvégzésén túl vegyenek részt a helyi munkásmozgalom történetének feltárásában és megírásában, a megye többi közművelődési intézményeivel és szerveivel együttműködve.

A helyi pártarchívumok a fő feladatuk — tehát a munkásmozgalom dokumentumai összegyűjtésének és rendezésének — befejezése után először 1968—1969-ben, az észirózsás forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulóján végeztek ko-

moly honismereti munkát. A megyei levéltárakkal, könyvtárakkal és múzeumokkal karöltve szervezték és segítették a fontos történelmi évfordulók méltó megünneplését. Részt vettek a kiállítások megrendezésében, a kiállítási anyagok összegyűjtésében, de legfontosabb szerepük mégis az évfordulós kiadványok megjelentetésében volt, mely művek sok megyében elsőként ismertették szélesebb körben 1918—1919 helyi történetét. A népszerűsítő kiadványok mellett számos dokumentumkötet, bibliográfia készült, melyeket haszonnal forgathatnak a kutatók, a pedagógusok és általában a honismeret művelői. Ismeretes, hogy a Tanácsköztársaság 50. évfordulójának ünnepi eseményei az egész országban jelentős hatással voltak a honismereti mozgalomra.

Az 1972-es párthatározat már a pártarchívumok kiemelt feladatává tette a helyi munkásmozgalom történetének kutatását, feltárását és népszerűsítését. A helyi pártarchívumok azonban 1—2 munkatárssal működő intézmények, ezért a rájuk háruló feladatokat sem tudják egyforma sikerrel ellátni, és az általunk leírtak sem vonatkoznak egyformán minden archivumra. Az 1970-es évektől a helyi pártarchívumok vezetői többségükben már rendszeresen részt vesznek a honismereti bizottságok tevékenységében, sőt több megyében munkásmozgalom-történeti bizottságok is alakulnak az archivum kezdeményezésére, amelyek szervezik, irányítják a kutató és publikációs munkát.

A helyi pártarchívumok munkájának egyik legjelentősebb eredménye a munkásmozgalom helyi személyiségeivel foglalkozó gyűjtemények kiadása. Eddig körülbelül 12 megye jelentetett meg teljes életrajz-gyűjteményt, amely mintegy 150 — immár elhunyt — munkásmozgalmi személyiség életét ismerteti.

Kiemelkedő eredményt ért el a munkában például a Hajdú-Bihar megyei pártarchívum. Itt az elmúlt öt év alatt a munkásmozgalom-történeti kutató és népszerűsítő munka hatékonysága, színvonala jelentősen emelkedett. Távolati tervek készültek a munkásmozgalom-történet helyi kutatásának, publikálásának összefogására. A megyei pártbizottság 1972-ben létrehozta a *munkásmozgalom-történeti bizottságot*, amely azóta is eredményesen tevékenykedik. A megyei pártarchívum kezdeményezésére és közreműködésével kialakított kutatógárda nagyban hozzájárult a megyei munkásmozgalom történetének még teljesebb feltárásához és publikálásához. Ebben jelentős szerepe van a különböző közművelődési intézményekkel való együttműködésnek is. A *Tanulmányok és források* című, évente megjelenő kiadvány, amelyet a Hajdú-Bihar megyei pártarchívum ad ki 1500 példányban, a megyei munkásmozgalom-történeti kutatás publikációs eszközevé vált. E kiadványban 1971—1976 között 30 tanulmány, 6 visszaemlékezés, 8 forráspublikáció, 4 életrajz, 9 elméleti és módszertani közlemény, valamint számos kronológia és bibliográfia jelent meg.

A helyi pártarchívumok vezetői — a publikációs munkán túl — részt vesznek az oktatómunkában, népszerűsítő előadásokat tartanak és rendszeresen írnak a helyi sajtóba.

A helyi pártarchívumok 1976—1980-as középtávú terveiben meg kiemeltebb szerepet kapott a honismereti munka, ezen belül természetesen a munkásmozgalom- és üzemtörténeti kutatások segítése. Ennek szolgálatában új törekvések és elképzelések születtek. Az egyik pártarchívum például az iskolai történelmi szakkörök részére készít témajegyzékeket, a pártarchívumok segítenek a helyi munkásmozgalmi múzeumok, illetve a megyei múzeumok legújabbkori anyagának kiegészítésében. Szakvéleményt adnak az utcaelnevezés kérdésében, valamint emlékhelyek létesítésekor.

A pártarchívumokban elsődlegesen a munkásmozgalom-történet, a gazdaság- és társadalomtörténet tudományos igényű kutatására van lehetőség. A történeti kutatók főleg tudományos intézmények megbízása alapján kutathatnak. Az archivumokban — az elmúlt 32 év pártanyaga mellett — találhatunk ún. gyűjteményeket, adattárakat is. Az archivumok egy része jelentős mennyiségű mennyi vonatkozású munkásmozgalmi témájú visszaemlékezést őriz. E visszaemlékezések túlnyomó része a megye történetének 1945 előtti korszakára vonatkozik.

A helyi pártarchívumok a maguk sajátos eszközeivel egyre több területen segítik és támogatják a honismereti mozgalmat. Azért dolgoznak, hogy ne csak megőrizték, hanem fel is használják a párt és a dolgozó tömegek tapasztalatait a közművelődés fejlesztésére, az ifjúság nevelésére ismereteit. Arra lörekednek, hogy közcincse tegyék a pártnak és szervezeteinek a fejlett szocialista társadalom felépítéséért vívott küzdelemben szerzett ismereteit.